

Vidaråsen: I Norge ble den første Camphill-landsbyen grunnlagt på Vidaråsen ved Andebu i Vestfold i 1966. Fotografen har fulgt Vidaråsen i lang tid i forbindelse med et bokprosjekt. Foto: Beathe Schieldrop

ESSAYET MORGENBLADET 23. september 2016

Landsbyene – de gode fruktene

Frode Barkved

Det er ikke nødvendig å forstå Rudolf Steiners lange setninger, buktende som elver. Det sosiale engasjementet er konkret virkelighet, skriver Frode Barkved.

Dette året feirer en sjelden kulturimpuls 50 år i Norge. Nylig avdøde kriminologinestor Nils Christie kalte impulsen kort og godt for «landsbyene». Og disse landsbyene er, skrev han i en artikkel fra 2000, «kommunistiske småsamfunn». Han fortsetter: «I en verden, i en tid, i en samfunnsorden hvor penger er blitt det mest måle, har disse landsbyene klart å nøytralisere noe av pengenes dominans. I over tredve år har de lagt alle penger som kommer inn i en hatt, og så bruker de fra hatten etter behov. Aldri, aldri har jeg hørt noen i landsbyene si at noe arbeid skulle gjøres av noen for pengenes skyld.»

Det som gjorde inntrykk på Christie, foruten landsbyenes evne til å gi arbeidet egenverdi løsgjort fra penger, er menneskesynet som ligger til grunn. Det er tuftet på Rudolf Steiners antroposofi. Christie hadde vanskelig for å forstå mange av Steiners ideer: «Jeg leser litt her, jeg leser litt der i skriftene, men når ikke inn. Setninger så lange og buktende som elver. Ord jeg ikke kjenner, verken på norsk eller fremmedlandsk. Når jeg slår dem opp viser det seg ofte at de i sin flertydighet skaper den rene tåkeheimen.» Så spør han seg selv: «Hvorfor er han likevel, også for meg, en utmerket mann? Her er det selvfølgelig fruktene kommer inn. De gode fruktene.» En av disse fruktene er altså landsbyene, nærmere bestemt Camphill-landsbyene. Før jeg beskriver landsbyene nærmere vil jeg forsøke å si noe om menneskesynet,

forhåpentligvis uten å skrive hverken fremmedlandsk eller tåkete. Og jeg gjør det med utgangspunkt i egne erfaringer i arbeid med psykisk utviklingshemmede. Erfaringene går tilbake til 1980-tallet i Sverige, da jeg arbeidet på en sommerleir. Her møtte og erfarte jeg et antroposofisk syn på mennesket som også ligger til grunn for Camphill-landsbyene.

Flere av de barna og ungdommene vi hadde ansvar for følte det nærmest umulig å kommunisere med. Jeg husker at et slikt menneske på folkemunne ble kalt «grønnsak». På den tiden – og fremdeles – var jeg opptatt av navnene man ga disse menneskene. I Norge, på 1950- og 60-tallet, delte man for eksempel begrepet «åndssvak» inn i tre kategorier: «lavtstående åndssvake», «urolige åndssvake», og «asosiale eller kriminelle åndssvake». Navn som «åndelig døde», «tomme menneskehylstre» og «ballasteksistenser» var offisielle navn et godt stykke inn i det tyvende århundre.

Navnene var nyttige politiske redskaper for nasjonalsosialismens såkalt barmhjertighetsdrap også kalt «dødshjelp for uhelbredelig syke» eller kort og godt «eutanasia», det greske ordet som betyr «god død». Bortsett fra nasjonaløkonomiske og rasehygieniske grunner ble altså eutanasien også begrunnet ut fra et barmhjertighetsmotiv: «[M]an ville befri den enkelte pasient og dens pårørende fra et liv som ikke var verdt å leve», slik Bente Edlund skriver i sin bok om temaet. For barnas vedkommende besto «den gode døden» i at de ble satt på sulteforing som en forberedelse til avlivingen, som gikk over flere dager: først en økende dose av Luminal som førte til koma, for så å avrunde livet med en sprøyte som inneholdt en blanding av skopolamin og morfin. 5000 barn ble avlivet på denne måten, mens totalt antatt avlivninger som følge av eutanasien anslås å ligge mellom 200 000 og 300 000 mennesker.

Hvorfor skriver jeg dette? Jeg skriver det fordi begreper som «åndelig døde» og «tomme menneskehylstre» representerer motsatsen til den menneskeoppfatningen jeg lærte å kjenne på de nevnte sommerleirene.

Som sagt var en del av dem vanskelig tilgjengelige for kommunikasjon. Ut fra en ytre fremtoning var det vanskelig å vite om det overhode fantes det man kunne forbinde med en menneskelig bevissthet. Flere av dem var lenket til rullestol og hadde store hjerneskadene. De måtte mates, all hygiene, alt stell, måtte utføres av oss. De hadde ikke språk. Blikk og mimikk ga heller ingen tilsynelatende respons på henvendelser fra oss. Så lenge man ble stående i en ytre betraktning, kunne man kanskje tenke at her var det noe bevisstløst vegeerende, og slikt sett noe «grønnsaksaktig». Men bare så lenge man er av den oppfatning at en som har en kropp som ikke kan gi uttrykk for ånden er «åndelig død», bare så lenge man oppfatter kroppen som åndens produsent og følgelig en kropp uten åndsytringer som «et tomt menneskehylster».

Flere av de barna og ungdommene vi hadde ansvar for følte det nærmest umulig å kommunisere med.

Vår oppfatning var diametralt motsatt: Vi var overbevist om at det i ethvert menneske fantes en levende ånd, en individualitet, et skapende jeg. At kroppen var skadet i en slik grad at dette innerste menneskelige ikke kunne gi uttrykk for seg selv, betydde ikke at det ikke var der. For ånden, jeg-et, var, slik vi så det, en realitet hinsides biologi. Uansett hvor sykt og skadet det kroppslige grunnlaget var, bestrebet vi oss på å møte hvert enkelt menneske som om det var friskt, som om det et sted hadde et våkent og bevisst «jeg» som vi ikke kunne vite så mye om, men som var der. Dermed ble de barna og ungdommene som hadde de sterkeste funksjonshemningene og skadene, samtidig de mest gåtefulle. Hva skjulte seg bak dette mennesket som ikke var i stand til å uttrykke seg gjennom kroppen?

Konsekvensen av denne overbevisningen var at vi snakket med dem, gjorde aktiviteter med dem, hadde et samvær med dem, ut fra ideen om at det var et jeg et sted som var ukrenkelig, og

som dessuten kanskje var visere enn oss. Vi brukte skjønnheten, kunsten, som en av kommunikasjonsformene. I det hele tatt var nettopp det å se det skjønn i hvert enkelt menneske en drivkraft for oss. Disse menneskene trengte hjelp til det fysiske, men de trengte like fullt sjelelig næring, selv om sjelen var ute av stand til å bruke ord og gester vi umiddelbart kunne forstå. Vi var kort og godt overbevist om at hvert enkelt menneske hadde en lengre fortelling bak seg, som gikk forut for konsepsjonen, og en lengre fortelling foran seg, som fortsatte etter livet. Sagt med andre ord: Vi bejaet tanken om at menneskesjelen går igjennom gjentatte jordeliv: reinkarnasjonsideen.

I en av sine bøker skriver Nils Christie at et av hovedprinsippene i landsbyene er at «sjelen er det sentrale og det permanente, mens legemet bare er en midlertidig bolig».

Han medgir at dette er en underlig oppfatning i vår tid, men spør samtidig om det ikke er tiden selv som er underlig, ikke denne oppfatningen som finnes i mange kulturer.

Tanken om reinkarnasjon er en tro, fortsetter han, «med interessante sosiale konsekvenser, kanskje særlig hvor det finnes mange usedvanlige mennesker. Noen kan ha en irriterende oppførsel. Noen følger ikke det vanlige mønster for adferd og ser heller ikke helt vanlig ut. Ansiktet til enkelte kan ved første øyekast virke frastøtende, selv om det for folk som kjenner dem blir omvendt». For ideen om reinkarnasjon «virker også i retning av å ta oppmerksomheten vekk fra det ytre. Kroppen blir bare en innpakning. Innenfor finnes en høyverdig sjel – som snart skal fortsette i et annet legeme. De som godtar slike tanker, vil antagelig ha et fortrinn i forholdet til usedvanlige mennesker».

Hvilket «fortrinn» er det Nils Christie sikter til?

Når man er overbevist om at ikke et eneste menneske kan være «åndelig død», at det ikke kan finnes noen «tomme menneskehylstre», vil tilnærmingen til et sterkt psykisk og fysisk funksjonshemmet menneske gjennomtrekkes av en naturlig følelse av likeverd. For pionerene innenfor Camphill-landsbyene var denne tanken en sterk drivkraft, og den førte til at reinkarnasjonsideen ble mettet med livspraksis.

For barnas vedkommende besto «den gode døden» i at de ble satt på sulteforing som en forberedelse til avlivingen som gikk over flere dager.

Som en skjebnens ironi ble den første landsbyen grunnlagt samme år som Nazi-Tyskland gjennomførte sine eutanasi-aksjoner, i 1940. Som kjent var det ikke bare funksjonshemmede som ble regnet som uverdige liv. Grunnleggeren av landsbyene, Karl König, var av jødisk herkomst. Sammen med en gruppe ungdommer hadde han flyktet fra Wien til Skottland. Der fant de en felles oppgave: å grunnlegge et fellesskap med psykisk utviklingshemmede. Stedet de fant het Camphill, derav navnet.

I en artikkel fra 1950 skrev König at den som virkelig vil omgås og arbeide med psykisk utviklingshemmede «må kjenne til deres høyere vesen, og kun dette vil gi ham kraft til det som senere en gang vil komme til fullendelse». Ideen går tilbake til Rudolf Steiner, da forløperne til Camphill-landsbyene – den antroposofiske helsepedagogikken – ble grunnlagt i 1923. Steiner ble spurt om hvordan man skulle oppfatte reinkarnasjonsideen når det kom til disse menneskene. Han svarte at skjebne bare kan behandles individuelt, men at når man arbeider med disse menneskene må man følgelig ikke bare gå ut fra hva som kan oppnås her og nå, men utvide perspektivet til kommende *jordeliv*. Det man kan oppnå ut fra et slikt perspektiv, sa han, «kan være ganske mye med den rette innsikt og hengivenhet».

Bente Edlund medgir at slike ideer om menneskelig utvikling kan kreve en mobilisering av fordomsfriheten, men man kan heller ikke overse dem hvis man ønsker å forstå det essensielle ved den antroposofiske helsepedagogikken. Hun oppsummerer Steiners tanker på følgende vis: «For det første: Den tilbakestående var bare tilsynelatende tilbakestående, i en hemmet kropp

kunne det bo en stor individualitet. For det andre: Gjennom behandling, også ganske enkle øvelser, kunne man hjelpe individualiteten til å realisere seg ved å overvinne den fysiske motstanden. For det tredje: Effekten var ikke bare det man oppnådde her og nå; det kunne ha virkninger langt inn i fremtiden.»

Reinkarnasjonsideen er kompleks og sammensatt, den har flere kultur-, filosofi- og religionshistoriske røtter som ikke kan behandles innenfor rammen av denne teksten. Poenget har vært å vise at ideen også har vært en kraftleverandør for et sosialt engasjement siden 1920-tallet.

I Norge ble den første landsbyen grunnlagt på Vidaråsen ved Andebu i Vestfold fylke i 1966. En lege, en helsepedagog, en møbelsnekker og en bilmekaniker tok opp lån og kjøpte en gård. Så fikk de 50 000 kroner av Helse- og sosialdepartementet, og satte i gang. Dette var i en tid hvor det fantes flere sosiale prosjekter som søkte å overskride tradisjonelle samlivsformer, og hvor dette ble uttrykt gjennom ulike arbeids- og samlivskollektiv. De norske kollektivene fra 1960- og 70-tallet er forsvunnet, mens Vidaråsen, og etter hvert flere andre landsbyer, holder stand.

Den lille gruppen av jødiske flyktninger – med Karl König i spissen – ønsket å skape et samfunn ut fra tanken om at ethvert menneske har rett til et verdig liv. Et spirituelt menneskesyn, der reinkarnasjonsideen ble forbundet med omsorg for mennesker som ellers ble sett på som en belastning for samfunnet, var drivkraften bak dette sosial-kulturelle initiativet. Nå finnes det omtrent hundre landsbyer rundt i verden, hvorav seks i Norge.

I dag er vel holdningen til såkalt psykisk utviklingshemmede en annen enn i 1940, da en gruppe flyktninger grunnla den første landsbyen? Det vil man gjerne tro, likevel er det verdt å tenke over om ikke begrepet «ballasteksistens» fremdeles er et uttrykk som tilsvarer en holdning anno 2016. Det er ikke lenge siden en profilert lege skrev at det er en fordel for samfunnet at det fødes færre barn med Downs syndrom og en fremstående professor og forfatter i sosiale medier ga uttrykk for at det er moralsk forkastelig å velge å sette et slikt barn til verden. Hvilken virkning en slik holdning har for selvbilde hos mennesker med Downs syndrom (og deres familie, venner og arbeidskamerater) er et spørsmål som trenger å diskuteres. For de av oss som fortsatt tror på det enkelte menneskes verdighet uavhengig av funksjonsgrad og «samfunnsnytte», gir det uansett håp at det finnes en jublant, en femtiåring, som i disse dager markerer sin historie under mottoet «et verdig liv».

CAMPBILL-LANDSBYENE

- I år er det 50 år siden den første for Camphill-landsbyen i Norge ble startet, på Vidaråsen i Andebu i Vestfold.
- Camphill-landsbyene er grunnlagt av Karl König i Skottland i 1940, som et fellesskap med psykisk utviklingshemmede.
- I dag er det seks Camphill-landsbyer i Norge: Vidaråsen, Hogganvik i Vindafjord, Jøssåsen i Malvik, Rotvoll i Ranheim, Solborg på Jevnaker og Vallersund på Trøndelagskysten. Her bor det totalt 130 landsbyboere, 50 praktikanter og 98 medarbeidere. Det er omtrent hundre landsbyer rundt i verden.

Kilde: Camphill.no